

GOIZUETAKO AZENTUERA

José Ignacio Hualde

Univ. of Illinois at Urbana-Champaign

Oihana Lujanbio

Soziolinguistika Klusterra

0. Sarrera

Azken mendeotako euskararen bilakaera fonologikoak azentu gertakariak sinpletu edo defonologizatzeko joera nabarmena erakusten du eta, oker izateko beldurrik gabe, esan daiteke joera hori indartu dela gure egunotan. Bilakaera diakroniko honetan zaila da elebitasunaren eragina ez ikustea. Orokorrean hau hola bada ere, oraindik ere zenbait eskualdetan, Bizkaiko kostaldean eta Nafarroako mendebaldean, bereziki, oso azentuera bereziak eta konplexuak aurkitzen ditugu, alboko hizkuntzen azentuerekin zerikusirik ez dutenak.

Lan honetan Goizuetako azentuera dugu aztergai. Erakutsiko dugunez, azentuera honek eta bereziki azentu patroien banaketak antzekotasun nabaria du Bizkaiko kostaldeko hizkerekin (eta garai bateko Gipuzkoakoekin). Bestaldetik, azentuaren gauzatze fonetikoa eta, ondorioz, azentu-bereizketen izaera oso desberdinak dira bi eskualdeetan. Esan daiteke Bizkaiko kostaldeko doinu-azentua Tokyoko japonieraren motakoa den bitartean, Goizuetakoa, aldiz, suedierarena bezalakoa dela. Argi dago hizkera hauen azterketa konparatuak asko lagun diezagukeela euskararen historiaren ikerketan.

1. Goizuetako azentuaren tasun bereizgarriak

Goizuetako azentuak bi alderdi bereizgarri ditu: kokagunea (lehen [+1] ala bigarren [+2] silaban), eta azentu mota (goranzkoa [g] ala beheranzkoa [b]) (ikus Hualde, Lujanbio & Torreira, agertzeko = HLT).¹ Honetan alboko erdaretatik erabat aldentzen da eta suediera/norvegiarara, aldiz, hurbiltzen. Lan honetan goranzko azentua azentu akutuarekin markatzen dugu eta beheranzkoa azentu grabearen bidez. Esan bezala, bi elementuak, kokagunea eta azentu mota, bereizgarriak dira. Beraz,

¹ HLT artikulua horretan, Hualde (2006a) laneko analisisia aldatzeko arrazoiak ematen dira. Orain arteko Goizuetako azentuaren deskribapenik zehaztuena Zubirirena (2000) da. Zubirik (2000) ez ditu azentu motak adierazten flexiorik gabeko hitzetan, baina bai, eta zehazki, azentu kokagunea (lehen silaban edo bigarrenean). Honetarako oso iturri baliagarria izan zaigu. Singularraren eta pluralaren azentuaz ere ohar interesgarriak egiten ditu. Horretaz aparte, Gamindek (1988a, 1988b) Goizuetako hizkera kontuan hartzen du bere azentu-sailkapenean. Testuan azalduko dugunez, Jacobsenek (1972) garaiko Oiarzungo hizkerarako ematen dituen xehetasunak —gutti baina zehatzak— bat datoz gaurko Goizuetako gertakariekin eta gure analisiarekin.

adibidez, *ári* ‘ahari’ eta *ari* ‘hari’ edo *áte* ‘ahate’ eta *até* ‘ate’ bereizten dituen azentuaren kokagunea da. Bestaldetik, *arrántza* ‘astoaren arrantz’a eta *arràntza* ‘arrantzaleen arrantz’a’, edo *ámari* ‘amari’ eta *àmari* ‘amei’ hitz pareek azentua silaba berberan daukate, baina azentu mota desberdinak. Azkenik, *basó* ‘oihan’ eta *bàso* ‘edalontzi’ edo *iltzéa* ‘mailuaz erabiltzen dena’ eta *iltzea* ‘hiltzea’ bai azentu motaz eta baita azentuaren kokaguneaz ere bereizten dira. Bi parametro bitar hauek lau konbinaketa ematen dizkigute:

- (1) Goizuetako azentuaren tasun bereizgarriak
 - a. Goranzko azentua bigarren silaban [+2, g]:
basó (‘oihan’) *alába*, *ittúrri*
 - b. Goranzko azentua lehendabiziko silaban [+1, g]:
úme, *áma*, *sékula*
 - c. Beheranzko azentua bigarren silaban [+2, b]:
eskòla, *basèrri*, *alàbak* (pl.)
 - d. Beheranzko azentua lehendabiziko silaban [+1, b]:
bàso (‘edalontzi’), *àrima*, *kàfe*, *fàbrica*, *àmak* (pl.), *lèngusu*

Bi ezaugarri hauek ematen dizkiguten lau konbinaketak agian garbiago ikusten dira hondoko taulan:

Taula

	Goranzko azentua [g]	Beheranzko azentua [b]
[+2]	besó, alába	eskòla, basèrri
[+1]	úme, áma	kàfe, àrima

Lau azentu tipo hauek, lan honetako bukaera alderan ematen diren irudietan erakusten dira adibideekin. Silaba azentuduna iraupen eta intentsitatearen bidez nabarmentzen da. Mitxelena (1972) ohartu zen bezala, Nafarroako eskualde honetan, Bizkai-Gipuzkoetako hizkeretan ez bezala, silaba azentudun eta azentugabeen arteko diferentzia fonetikoak handiak dira. Silaba azentuduna besteak baino askoz luzeagoa eta intentsuagoa da. Silaba azentugabeak askotan oso laburrak dira. Diakronian, horren eragina silaba azentugabeen galeran ikusten da: *txokòlte* (< *txokolate*), *pàtu* (< *paratu*), *zértik* (< *zergatik*), etab. Bestaldetik, bi azentu motak, goranzkoa eta beheranzkoa, tonu kontornu edo doinuera desberdinen bidez gauzatzen dira, suedieraz bezala (Bruce 1977, 2005). Goizuetako azentuaren gauzatze fonetikoak beste lan batean aztertu dugu (HLT) eta hemen ez dugu askorik esango gai honetaz. Esan bezala, goranzko eta beheranzko azentuei dagozkien tonu kontornuak erakusten dira artikularen bukaeran jarri ditugun irudietan (HLT lanetik hartutakoak), besterik gabe. Oraingo lan honetan, aldiz, deskribapen fonetikoak alde batera utzita, azentu patroi desberdinen banaketa esplikatzen saiatuko gara.

Emandako adibideetan ikus daitekeenez, flexiorik gabeko hitzetan tipologia honetako lau aukerak aurkitzen ditugu. Hau da, bi parametroak bereizgarriak dira lexiko-mailan. Gainera, azentu motak funtzio morfologikoa du. Izen-adjektibo ge-

hienek goranzko azentua daramate singularrean eta mugagabeen, eta beheranzkoa, aldiz, pluralean. Kasu orokorrean, izen-adjektiboak [+2, g] dira singularrean eta mugagabeen, eta [+2, b], aldiz, pluralean (azentu Klase I). Baina badira beste posibilitate batzuk, (2)n adibideekin erakusten den bezala.

(2) Izen-adjektiboen azentuerak

Klase I: sg [+2, g], pl [+2, b]: *gizón, mendí*

	sg	pl	sg	pl
ABS	gizóna	gizònak	mendía	mendik
ERG	gizónak	gizònak	mendík	mendik
DAT	gizónari	gizònari	mendíri	mendirí
COM	gizónakin	gizònakin	mendíkin	mendirin

Klase Ia: [+2, g] singularrean eta pluralean: *emákume*

	sg/pl
ABS	emákumea/emákumek
ERG	emákumek
DAT	emákumeri
COM	emákumekin

Klase II: sg [+1, g], pl [+1, b]: *úme*

ABS	úmea	ùmek
ERG	úmek	ùmek
DAT	úmeri	ùmeri
COM	úmekin	ùmekin

Klase III: [+2, b] singularrean eta pluralean: *belàrri*²

	sg/pl
ABS	belàrria/belàrrik
ERG	belàrrik
DAT	belàrriri
COM	belàrrikin

Klase IV: [+1, b] singularrean eta pluralean: *bàso* ‘edalontzi’

	sg/pl
ABS	bàsoa/bàsok
ERG	bàsok
DAT	bàsori
COM	bàsokin

² Beharbada, hitzun batzuek (denek ez) singularra eta plurala bereizten dituzte Klase III eta IV-ko hitzekin, azentu mota aldatu gabe baina pluralean silaba azentudunari tonu baxuago bat emanez. Hau ziurtatzeko ikerketa gehiago egin behar da.

Jacobsenek (1975: 84-85) Oiartzunen azentuaz ematen dizkigun xehetasunak, beren laburrean, bat datoz Goizuetako datuekin. Ergatibo singularraren eta absolutibo-ergatibo pluralaren arteko desberdintasunaz mintzo delarik, eta *gizonak*, *txakurrak* adibideak direla-ta, singularrean eta pluralean, hauxe esaten digu: "... both kinds of words give the impression of being stressed on the second syllable, but the pitches of these syllables differ, high in the singular, low in the plural" (84. or.). Eta apur bat beherago: "Another accent seems to be needed to account for the high pitch of the first syllable of a word like *sémea* 'son', ergative singular *sémeak*. Unlike the situation in other dialects we have discussed, this special marking of a singular stem does not inhibit a plural accentuation, which shows the low pitch on this same first syllable: *sèmeak* 'sons'" (85. or.). Gaur egun bereizkuntza hauek Oiartzungo hizkeran galdu badira ere, Goizuetan oraindik ere gorde dira. Esan dezakegu Jacobsenen susmoak ("give the impression", "seems to be needed") oso datu guttitan oinarrituta ("a limited amount of observation" esaten du), orain baieztatu ditugula Goizuetako datuen neurketa akustikoekin (HLT). Jacobsenek ikusi zuen bezala, badugu *gizónak* Erg-sg, goranzko azentuarekin eta *gizònak* Abs/Erg-pl beheranzkoarekin; *sémek* Erg-sg eta *sèmek* Abs/Erg-pl. Honetan ere Jacobsen dugu aitzindari.

Aipamen forman (*citation form*), hau da, hitz soltea esaten denean, badago beste azentu bat azken silaban, Zubirik (2000) ikusi zuen bezala. Hala ere badira arrazoiak pentsatzeko bukaerako azentua esaldi-mailakoa dela eta fokuarekin dagoela lotuta, suedieraz gertatzen den moduan (ikus HLT). Kontuan hartu behar da aipamen forman hitzak esaldi oso bat osatzen duela eta, ondorioz, esaldi deklaratiibo baten prosodia hartzen duela. Hemen bakarrik azentu lexikalaz arduratuko gara eta ez dugu beste prominentziarik adieraziko.

Esan dugu lan honetan Goizuetako azentu-sistema esplikatzen nahi dugula, azentuaren gauzatze fonetikoa alde batera utzita. Azentu-sistema esplikatzeak bi gauza esan nahi ditu, funtsean: alde batetik, azentu klase desberdinen banaketa lexikalaren arrazoiak erakustea eta, bestetik, beste euskal azentuarekin diakronikoki lotzea. Hauetariko lehen lanarekin hasiko gara hemen. Artikuluan zehar, baina, batez ere, azken ataletan, beste euskal hizkerekiko azentuzko korrespondentziak ere erakusten saiatuko gara (bereziki Bizkaiko doinu-azentuzko sistemarekikoak). Korrespondentzia hauen atzetik ezkuta litekeen proto-sistemaz, aldiz, ez dugu gauza handirik esanen, gai hori, nolabait, artikulu honi ezarri dizkiogun mugez kanpo gelditzen baita.

2. Izenak eta adjektiboak

2.1. Oinarri bisilabadunak

Azentu-moten banaketa ikertzeko komeni da bai oinarriaren silaba kopurua eta bai hitzaren jatorria ere kontuan hartzea. Jakina denez, euskal jatorrizko oinarri arruntenak bisilabadunak direnez, hauekin hasiko gara. Ematen dugun azentuera mugagabekoa eta singularrekkoa da. Ikusi dugun bezala, Klase I eta Klase II-ko hitzetan, azentua beheranzkoa da pluralean; beste azentu motetan singularrak eta pluralak azentuera berbera dute:

(3) Euskal jatorrizko izen-adjektibo bisilabadunak

Klase I [+2, g]: ardó, artó, astó, até, aulkí, basó ('oihan'), besó, burú, buztán, buztín, eró, errí, eulí, gazté, gizon, iél ('igel'), le(y)ó, mandó, mendí, odól, usái, alái, anái, arrái, artzái, unái, zelái, sué ('suge'), ué ('ohe'), uí ('ogi'), usó, xaú ('sagu'), zakúr, zozó...

Klase II [+1, g]: áma, átta, mátte, séme, úme; ári ('ahari'), árdi ('ahardi'), lámot ('larunbat'); íñal ('ahalegin'), zále.

Klase III [+2, b]: ---

Klase IV [+1, b]: àurre, àtze, tàrte, bèste, èya³ ('egia'), èuzki, èuldi ('eguraldi'), màlko, mènpe, ziztu

Adibideetan ikusten den bezala, ia-ia euskal jatorriko bisilabadun guztiak Klase I-ean daude. Klase II-koak, hau da, goranzko azentua lehendabiziko silaban dutenak, aldiz, oso gutti dira, eta ia denak klase semantiko berekoak (*áma, átta, séme, úme*). Horretaz gain, kontrakzioa pairatu duten hitzak ditugu talde honetan: *ahári* > *ári*, *ahárdi* > *árdi*, eta maileguetan (*anate* >) *aháte* > *áte*. Baita *lámot* < *larúnbat* kasuan ere, azentua lehen silaban kontrazioaren bidez esplikatzen da, *láun* < *lagún* hitzean bezala. Bestaldetik, *íñal* (< *egin-ahal*) konposatu zaharra da eta horrek esplikatuko luke bere azentuera; *zále* ere gehienetan konposatuetan erabiltzen da.⁴ Azkenik, Klase IV-ko adibide gehienek (*àurre, àtze, bèste, èya* ('egia'), *èuzki* (jatorriz hirusilabaduna), etab.) azentuera berezia dute mendebaldeko euskalkietan ere (ikus, besteak beste, Gaminde & Hualde 1995). Horretaz zerbait gehiago esanen dugu geroago.

Maileguei so egiten badiegu, ordea, oso bestelako egoera aurkitzen dugu:

(4) Mailegu bisilabadunak

Klase I [+2, g]: amú, katé, katú, lekú, pixtí, soró

Klase II [+1, g]: áte ('ahate'), áltu, ánka, árma, árte, báju, dénda, díru, f(i) ésta, fláko, frésko, gástu, gáuza, géla, giro, káka, kále, kárga, kéja, kóntu, kópa, kréma, lóre, lúma, mérke, míru, méza, mútu, néke, págo, páke, pála, pártte, páuso, píku, píntza, píñu, písu, píxa, pláza, póte, púru, pútzu, sóñu, yénde, yóku, zápo

Klase III [+2, b]: purè,⁵ Fermìn, Fidèl, Olàtz

Klase IV [+1, b]: àrbol, bàso ('edalontzi'), dènbo ('denbora'), dísko, gòma, gòna, jèrtse, kàfe, kànto, kàña, kàrro, kàso, kàzo, kilo, kìnto, kòtxe, kuàdro, libru, màilu, màisu, màndo (telebistarena), màpa, mòro, mòto, mùki, pàre, pèna, pùnta, pùntu, pùri(-purin), sàla, sàntu, sílla, sòto, sùsmo, txìstu, zèro, zòla

³ <y> hizkiarekin adierazten dugun soinu palatala oso ahula da Goizuetan; hurbilkaria da, ez frikaria. Hizki hau eta ez -i- erabiltzen dugu silaba banaketa argiagoko erakusteko. Bestaldetik, <j> hizkiarekin beloko frikari ahoskabea adierazten dugu.

⁴ Zenbait adberbio eta galdetzailere azentu klase honetan sartzen dira: *zértik* ('zergatik'), *hóla, hála, nóla, nóra*. Lan honetan bakarrik izen-adjektiboak eta aditz forma jokaturgabeak hartzen ditugu aztergai. Adberbioak, erakusleak, juntagailuak, adizki jokatuak eta beste hitz motak beste lan baterako uzten ditugu.

⁵ Hitz honen azentuera ez da berdina hiztun guztientzat.

Ikusten denez, maileguak azentuaz bereizten dira euskal hitzetatik Goizuetan. Mailegu zahar batzuk euskal hitzen eredura moldatu badira ere, jatorrizko azentuera aldatuz (Lat. *cattu* > *katú*, Lat. *sólu* > *soró*), mailegu gehienetan azentua mantendu da jatorrizko silaba azentudunean: Lat. *célla* > *géla*. Ikuspegi honetatik, *katé* hitza, ez da sartzen talde berean *katú*, *lekú* eta *soró* hitzekin, kasu honetan azentu etimologikoa mantendu baita, Lat. *caténa* > *katé*. Esan behar da *lekú* hitza (< Errom. *luéco*) Bizkai-Gipuzkoetako hizkera askotan, aldiz, “markatua” dela, jatorriko azentura mantenduz (Ond. Lek., Gern., etab. *léku*, Gaminde & Hualde 1995). Bestaldetik *kàfe* hitzean azentu-kokagune aldaketa aurkitzen dugu, Bizkaiko kostaldeko hizkeretan bezala (cf. Ond., Lek., etab. *káfe*), nahiz eta erdal iturria, *café*, [+2] izan.

Maileguen azentu-kokagunea, beraz, ia beti jatorriko hizkuntzarena da, nahiz eta salbuespen batzuk aurkitu. Azaldu ez duguna azentu mota da, goranzkoa ala behe-ranzkoa. Hemen aukerarako arrazoia ez da beti hain garbi ikusten, baina behintzat joera, bai. Izan ere, (4)-ko zerrendak konparatuz, badirudi, orokorrean, behe-ranzko azentua duten hitzak mailegu berriagoak direla. Behintzat, erromatarren garaiko mailegu garbi askok goranzko azentua daukate (*míru*, *néke*, *gáuzá*, *géla*, *yóku*, *lóre*, *páke*, *pá(g)o*) eta mailegu berrienek, aldiz, behe-ranzkoa. Hauetariko batzuk berri-berriak dira (*kòtxe*, *mòto*), eta beste batzuk ez hain berriak (*gòna*, *màilu*). Noski, *dènbo* ‘den-bora’ hitza mailegu zaharra da, < Lat. *témpora*, baina pairatu duen silaba galera berria da. Berehala ikusiko dugunez, mailegu zahar hirusilabadunen azentu patroira moldatzen da hitz hau.

2.2. Oinarri hirusilabadunak

Euskal jatorrizko oinarri hisilabadun monomorfemikoak ez dira asko, jakina denez. Gehien-gehienak Klase I-ekoak dira Goizuetan. Hurrengo zerrendan konposatu zahar (fosildu) batzuk ere sartzen ditugu:⁶

- (5) Euskal jatorrizko hirusilabadunak
Klase I: alába, anái(a), amóna, arréba, izéba, itsáso, itsúsi, ipúrdi, izérdi, arnása, astiár (‘astigar’), ittúrri, arrántza (astoarena), beláso (< belar + soró), asérre, abé(ra)ts (< Lat. habere + -ats), neskáme, ostégun, ostíel (‘ostiral’), txingúrri, giltxúrdin
Klase II: hálako, nóloko
Klase III: arráno, arrántza (arrantzaleena), arràutza (‘arraultze’), intxàur, ba-sèrri, bazkàri, belàrri, burrùntzi, motiko, ollàsko, illàrgi
Klase IV: lèngusu

Klase II-n ez dugu izenik aurkitu eta aurkitu ditugun adjektibo bakarrak *-ko-z* hornitutako galdetzaileak eta modu adberbioak dira.

Klase III-koak, gehienbatean, mendebaldeko hizkeretan ere azentuera markatua duten hitzak dira. Gehienak hitz elkartu edo eratorri zaharrak dira (adib. *arrain* + *tza* >

⁶ Aukera bezala behintzat, hiztun batzuek azentua hirugarren silaban jartzen dute zenbait konposatutan: *astélen* - *astelén*.

arràntza, *bas-* + *erri* > *basèrri*, etab.). Nolabait, jatorriko egitura morfologiko konplexuak motibatzen du beheranzko azentua hirusilabadunetan (baina ez beti).

Lehen silabako beheranzko azentuarekin adibide bakarra aurkitu dugu, *lèngusu*, eta hitz hau konposatua eta erdi-mailegua da (< lehen + Errom. *cusino*). Mailegu hirusilabadun gehienek, hain zuzen, beheranzko azentua daramate, bai berriek eta baita oso itxura zaharra duten batzuek ere:

(6) Mailegu hirusilabadunak

Klase I: antzára, itxúra, alkáte, errége, elíza, umóre, gerézi, puxíka

Klase II: ---

Klase III: aingèru, eskòla, tipùla, azìnda, banàna, babèrna ('babarrun'), benèno, biùdo, espìllu, garàje, gaztèlu, kayòla, katìllu, kazùla, kolùnpio, maki-lla, malèta, mobìda, pilòta, tomàte, txokòlte, zerbèza

Klase IV: àrima, fàbrica, màkina, mèdiku, mùsika, pèrrilla ('gurpila'), plàtano, plàstiko, silaba, zàngulu, màkulu

Goiko adibide zerrendetan ikusten den bezala, mailegu hirusilabadunetan azentua jatorriko silaban mantentzen da oro har. Azentu hau mailegu zahar batzuetan goranzkoa bada ere, gehienetan beheranzkoa da. Mailegu berri hirusilabadunak beheranzko azentuarekin egokitzen dira. Mailegu zaharretan zaila da patroï garbirik ikustea. Konparaketarako: *uessicca* > *puxíka* dugu, goranzkoa azentuarekin, baina *caepùlla* > *tipùla*, beheranzkoarekin. Badirudi, dena den, lehen silabako azentua ia beti beheranzkoa dela mailegu hirusilabadunetan (bisilabadunetan ez bezala). Aurkitu dugun salbuespen bakarra adberbio bat da, *sékula* hitza hain zuzen.

2.3. Oinarri lausilabadunak

Lausilabadun guztiek azentua bigarren silaban daramate eta azentu hau, ia beti, goranzkoa da. Euskal jatorriko lausilabadun guztiak Klase Ia-ekoak dira; hau da [+2, g] singularrean eta pluralean; Klase I-ekoak bezala baina pluralean azentu mota aldatu gabe. Bestela esanda, [+2, g] hitzekin, azentua beheranzko bihurtzen da pluralean oinarriak hiru silaba edo guttiago badauzka, baina ez luzeagoa bada.

Salbuespen bakarrak leku-izen batzuk izango lirateke, azentua bigarren silaban baina beheranzkoa dutenak.

(7) Euskal jatorriko lausilabadunak

Klase Ia: barátzuri ('baratxuri'), basérritar⁷, bertsólari, emákume, nekázari, txistúlari,

Klase II: --

Klase III: Elizondo

Klase IV: --

Argi dago silaba kopuruak baldintzatzen duela azentu mota: *basèrri* (beti beheranzko azentuarekin) eta *basérritar* - *basèrritar* hitzek eskeintzen digute adibide garbi bat.

⁷ Baita *basérritar* ere.

Mailegu lausilabadunetan ez dago Klase II edo IV adibiderik (hau da, [+1]). Hau ulertzekoa da, ohiko iturrietan, hots, latin eta erromantzeetan, azentua beti azken hiru silabetariko batean kokatzen baita. Hirusilabadunekin ez bezala, goranzko azentua da nagusi maileguetan ere:

- (8) Mailegu lausilabadunak (eta luzeagoak)

Klase Ia:

Zaharrak: alkándora, errégina, animali

Berriak: entsálada, Cocá-Cola, soziálismo, kapítalista, kalímotxo, demónio, inóxente, abrélatas

Klase II: --

Klase III: apòstolu

Klase IV: --

Jatorriko hizkuntzan azentua hirugarren edo laugarren silaban baldin badago, azentuera Goizuetako sistemara egokitzen da beti, era guztiz sistematiko batean, bigarren silabara aldatuz: *ensaláda* > *entsálada*, *capitalista* > *kapítalista*.

Goian ikusi dugu *txokólte* hitzak beherako azentu duela. Ziur asko, kontrazioak azentu aldaketa eragin zuen, oso lausilabadun guttik baitute beheranzko azentua: **txokólate* > *txokólte*.

2.4. Oinarri silababakarrak

Silabakarrekoak bereziak dira azentuaren aldetik. Hitzak singularreko atzizkia daramanean, goranzko azentua darama oinarrian (*lúrra*, *lúrrari*), eta pluralean, behe-ranzko azentua (*lúrrak*, *lúrrari*).

Absolutibo singularrean, izen silabakakarra *bat* artikuluz/zenbatzailearekin, edo *au*, *ori*, *ora* erakusleekin, doanean, determinatzaileak ez dauka azenturik. Hau da, *bat*, *au*, *ori*, *ora* flexio atzizki bezala portatzen dira (9a). Esan behar da, *bat* artikulua flexio atzizki bezala portatzea ez dela batere harrigarria, gauza bera aurkitzen baitugu zubereraz ere, adibidez: *gizun* baina *gizúna* eta *gizún-bat*. Erakusleak direla-eta, Zubirik (2000: 86) Aranoko hizkerarako erakusten duen bezala, erakusleak atzizkiak dira *nor* kasuan daudenean segmentu aldaketan ikuspegitik, eta hau azentueran ere ikusten da.

Aldiz, ondoan beste adjektibo edo modifikatzaile bat dugunean eta ondoko hitz honek gorako azentua daramanean, oinarri silababakarrak azentugabeak dira. Hau da, izen silababakarrak eta hurrengo hitzak azentu-eremu bakarra osatzen dute hemen ere, baina izenak azentua galtzen du, (9b).

Azkenik, hurrengo adjektibo edo modifikatzaileak beheranzko azentua duenean, izen silabarrak goranzko azentua darama, (9c)

- (9) Silabakabarrak

a. lúr-bat, lúrr-au, lúrr-ori, lúrr-ora

b. lurr-óntan, lur-txárra, lur-báten, lurr-óntako, lur-báteko, lur-gorría, ur-garbía

c. lúrr òitan 'lur hauetan' lúrr òntan 'lur onetan'

Zer esanik, ez gertakari hauek ikerketa sakonagoa merezi dute.

2.5. Izen-adjektibo eratorriak

Azentua den bezain batean, hitz eratorriek talde heteroegoena osatzen dute. Hitz eratorri gehienetan azentua erroaren silaba azentudunean mantentzen da. Beraz, erroa silababakarrekoa bada, azentua lehen silaban egongo da, bestela bigarreanean gehienetan. Zenbait atzizkirekin, dena den, [+1] azentua bigarren silabara pasatzen da. Hau da, bigarren talde honetan azentu eremua hitz osoa da, eta ez bakarrik erroa. Bestaldetik, azentu mota dela-eta, atzizki batzuekin, baina ez guztiekin, azentua beheranzkoa da, erroko azentu mota gorabehera.

Adjektiboen “flexiozko” atzizkiekin hasiz, azentua ez da erroko silaba azentudunetik mugitzen. Aldiz, atzizkiak agintzen du azentu mota. Superlatiboan azentua beheranzkoa da beti. Badira arrazoi sendoak superlatiboa genitibo pluralarekin batzeko diakronian eta azentuzko datu hau bat dator hipotesiarekin. Gehiegizko adjektiboek (-*egi*) ere beheranzko azentua hartzen dute. Konparatiboek, aldiz, goranzko azentua daramate, adjetiboaren gradu positiboak azentu hau duenean:

(10) Adjektiboen flexioa			
Positiboa (sg)	Konparatiboa	Superlatiboa	Gehiegizkoa
béltza	béltzo	béltzana	béltzagi
zuría	zurío	zurina	zurìgi
urdíña	urdíño	urdíñana	urdíñagi

Benetako eratorpen atzizkiak direla-eta, Goizuetan, hiru atzizki mota ditugu azentuaren ikuspegitik. Hasteko *-garren* atzizkiarekin, zenbaki sinplearen azentua ez da aldatzen, ez lekutik ezta motaz ere:

(11) Hitz eratorriak, 1: azentua erroan			
-garren	bí	→	bíarr(e)na
	láu	→	láuarr(e)na
	zazpí	→	zazpíarr(e)na

Bigarrenik, *-tasun* eta *-keri* atzizkiekin azentua goranzkoa da, baina lehen silabako azentua bigarren silabara mugitzen da; hau da, atzizki hauek, *-garren* ez bezala, sartzen dira azentuaren eremuan:

(12) Hitz eratorriak, 2: goranzko azentua bigarren silaban			
-keri	astó	→	astákeria
	txoró	→	txorákeria
	úme	→	umékeria
	bérde	→	berdékeria
	ttíki	→	ttikíkeria
-tasun	aundí	→	aundítasuna
	áma	→	amátasuna

Hirugarrenik, *-tar* eta *-ti* atzizkiek beheranzko azentua eragiten dute ia beti:

(13) Hitz eratorriak, 3: beheranzko azentua bigarren silaban			
-tar	Goizùta	→	goizùtarra

	Elizondo	→	elìzondotarra
	Léitza	→	leitzàrra
	Arántza	→	aràn(a)ztarra
	iría	→	iritarra
	erría	→	erritarra
	kàmpo	→	kànpotarra
<i>baina:</i>	basèrri	→	basérritarra ~ basèrritarra
-ti	beldúr	→	beldùrtia
	lótza	→	lotsàtia
	izú	→	izùtia

2.6. Izen-adjektiboen azentuerak: Laburpena

Izen-adjektiboen azentu patroiak laburbilduz, patroi orokorra edo markatugabea, Klase I/Ia da Goizuetan, gaur den egunean. Euskal jatorriko hitz gehienak talde honetan sartzen dira. Gainera, mailegu luzeak, jatorriko hizkuntzan azentua bigarren silaba baino haruntzago dutenak, Klase Ia-ra egokitzen dira. Beste hiru azentu klaseak bereziak eta murrizak dira. Gauzak laburbilduz, erakutsi dugunaren arabera, lau azentu klaseen banaketa lexikala hauxe izango litzateke, beraz:

(14) Azentu klaseen banaketa lexikala

- Klase I, [+2, g]: Orokorra edo markatugabea
- Klase II, [+1, g]:
- Silababakarrak singularrean (adib. *lúrra*)
 - Mailegu zahar bisilabadunak (adib. *páke*)
 - Euskal jatorriko bisilabadun batzuk (adib. *séme*)
- Klase III, [+2, b]:
- Batez ere mailegu hirusilabadunak (adib. *tipùla*) eta erdaraz azentua azken silaban duten bisilabadun batzuk (adib. *Fermin*)
 - Euskal jatorriko hirusilabadun batzuk (adib. *belàrri*)
 - Hitz eratorri batzuk (adib. *goizùtarra*, *izùtia*)
- Klase IV, [+1, b]:
- Mailegu bisilabadun berriak (adib. *silla*)
 - Mailegu hirusilabadunak, berri zein zaharrak (adib. *ànima*)

Horretaz gain, hurrengo arau morfofonologikoa izango genuke:

(15) Azentu aldaketa pluralean:

[g] → [b] pluralean (baldintza: oinarriak hiru silaba edo guttiago badauzka)

Adjektiboen superlatiboan eta gehiegizko graduan ere arau hau aplikatzen da. Gainera, ikusi dugunez, eratorpen atzizki emankor batzuek ere azentu aldaketa berbera eragiten dute (adib. *-ti* atzizkia: *beldúr* → *beldùrtia*).

Azentu-sistema honetan hitz talde handiena edo markatugabea Klase I-ekoa deitzen ari garena denez gero, esplikatutako behar dugu zergatik hitz batzuek beste azentuera bat duten. Zehazkiago, azentuaren bi tasun bereizgarriak bereiziz, bi galdera egin

behar dizkiogu gure buruari: (a) zergatik hitz batzuek azentu-kokagune markatua duten, lehen silaban, eta (b) zergatik hitz batzuek azentu-mota markatua duten, beheranzkoa.

Bi galdera hauetako lehendabizikoarekin hasiz, Klase II-ko hitzek azentu mota markatugabea baina azentu-kokagune markatua dute. Silababakarren azentuera besterik gabe esplikatzeko da azentu eremua oinarria bada. Horretaz aparte, azentu-klase honetan, bakarrik oinarri bisilabaduneko hitzak aurkitzen ditugu eta hauek ia denak maileguak dira, mailegu zaharrak hain zuzen, azentua jatorriko kokagunean gorde dutenak. Oso euskal jatorriko hitz gutti ditugu talde honetan, funtsean ahaidetasuna adieratzen duten bisilabadunak. Esan daiteke, beraz, hau mailegu zahar bisilabadunen azentu patroia dela.

Klase IV-n [+1, b] ere bakarrik mailegu bi- eta hirusilabadunak aurkitzen ditugu, azentu-kokagunea aldatu gabe mantendu dutenak. Hau horrela izanik, azentu kokagune bereziak, lehen silaban, azalpen erraza dauka gehienetan: jatorriko hizkuntzaren azentuera. Azalpenik gabe gelditzen diren hitzek oso talde ttikia osatzen dute: *áma*, *séme*, *úme*... Itzuliko gara talde honetara.

Beheranzko azentuaren azalpena, aldiz, ez da hain erraza edo ximplea. Berrito ere, beheranzko azentua hiru hitz motatan topatzen dugu: (a) euskal jatorriko hirusilabadun batzuetan, gehienak jatorriz elkartuak edo eratorriak, beti bigarren silaban, (b) pluraletan, oinarria oso luzea ez bada eta, (c) mailegu bisilabadun berrietan eta hirusilabadun gehienetan. Xehetasunak xehetasun, hauek dira, hain zuzen, hitz "markatuak" edo azentudunak, azentudun/azentugabe bereizkuntza duten Bizkaiko hizkeretan (ikus Hualde 1997) eta baita ere hitz markatuak Mitxelena (1972) Bizkaia-Gipuzkoetako azentuaren deskribapenean. Goian eman ditugun pare minimo batzuk, hala nola *arrántza* (astoarena) eta *arrántza* (arrainena) edo *basóa* 'mendia, oihana' eta *básoa* 'edalontzia', *iltzéa* 'iltzatzekoa' eta *iltzea* 'hiltzea, heriotza' Mitxelena (1988[1958]: 102) aipatzen ditu bere garaiko Errenteriko hizkeran (Mitxelena notazioan: *arrantzal/arrantzà*, *basoa/basoà*, *iltzéa/iltzeà*)

Urduliz (Gilisasti 2003) eta Lekeitioko (Hualde, Elordieta & Elordieta 1994) hizkeren, adibidez, egiten badugu konparaketa, ikus dezakegu Goizuetako Klase I-eko eta II-ko hitzak azentugabeak direla Bizkaiko hizkera hauetan. Modu berean, Goizuetan beheranzko azentua dutenak, Urdulizen eta Lekeition azentudunak dira. Mailegu garbiak alde batera utzita, hauetariko askok hitz elkartu edo eratorri zaharrak dirudite:

(16) Hizkeren arteko korrespondentziak

A. Goizuetan goranzko azentua, Urdulizen eta Lekeition azentugabeak

<i>Goizueta</i>	<i>Urduliz</i>	<i>Lekeitio</i>	
I. gizóñ	gixon	gixon	
artó	arto	arto	
alába	alabe	alaba	
ittúrri	itturri	itturri	
afári	afari	afari	etab.
II. séme	seme	seme	
úme	ume	ume	
áma	ama	ama	

B. Goizuetan beheranzko azentua, Urdulizen eta Lekeitio azentudunak

<i>Goizuet</i>	<i>Urduliz</i>	<i>Lekeitio</i>	
àurre	áurre	áurre	< -aur
átze	átze	átze	< -atz
tàrte	tárte	tárte	< -art(e)
bèste	béste	béste	< ber-ez-den? ⁸
èya	égi	é(g)i	< egiia ? ⁹
èuzki	egúski	e(g)úski	< egu+z+ki ?
basèrri	báserrri	baséri	< bas- + erri
intxàur	íntxur	íntxaur	< ? + ur
bazkàri	báskari	baskári	< barazkari < *baratz+kari? ¹⁰
belàrri	bélarri	belárrri	< belaarri < *behagarri? ¹¹
burrùntzi	burrúntzi		< burni + untzi
ollàsco	óllosko	ollásco	< oilo + -sko

Ikusten denez, antzekotasuna ez da nolabaitekoa. Azalez oso antzeko egitura duten baina azentueraz kontrastatzen diren hitz pare berberak ditugu bi eskualdeetan: Goizuetako *afári* vs. *bazkàri*, *ittúrri* vs. *belàrri*, etabarretan aurkitzen dugun oposaketa, Bizkaiko kostaldean azentugabe vs. azentudun bereizkuntzaren bidez islatzen da. Oro har, honako korrespondentzia dugu, beraz:

(17) <i>Goizuet</i>		<i>Bizkaiko kostaldea</i>
goranzko azentua	→	azentugabea
beheranzko azentua	→	azentuduna

Honi gehitzen badiogu singularraren eta pluralaren arteko azentu bereizkuntzan ere korrespondentzia hau topatzen dugula, argi dago bi sistemen artean lotura diakroniko bat dagoela, garai batean Gipuzkoatik iragaten zen zubia desagertu bada ere, gehienbat.

Hitz eratorri garbien azentueran ere, Goizuetako hizkera bat dator Bizkaiko kostaldeko hizkerekin, baina ez guztiz. Bizkaiko hizkera horietan, adjektiboen hiru forma eratorriak (konparatiboa, superlatiboa eta gehiegizkoa), azentudunak dira. Beste eratorpen atzizkiak ere bi taldetan banatzen dira Bizkaiko hizkeratan: hitz azentudunak osatzen dituenak eta azentugabeak. Lehen taldean, /-tar/, /-ti/, eta /-garren/ ditugu, adibidez. Bigarrean aldiz, /-tasun/, /-keri(a)/ eta beste batzuk. Berrito ere oso antzeko banaketa bat aurkitzen dugu Goizuetan, baina ez guztiz berdina. Beraz, orokorrean, Bizkaiko atzizki azentudunek beheranzko azentua eragiten dute Goizuetan eta azentugabeek, aldiz, goranzkoa.

Hau dela-eta, argi dago Goizuetako azentueraren diakronia ulertzeko, Bizkaigipuzkoetako azentu gertakariekin batera ikertu behar dugula. Dena den, Goizue-

⁸ J. Lakarrak antzeko etimologia bat proposatu du.

⁹ OEH-aren arabera, bokal luzea bi testu bizkaitar zaharretan agertzen da. Frai Bartolomek *egiija* idatzen du eta J.J. Mogelek *egiia*. Gainera, Uterbako katixima batean *aigie* dugu.

¹⁰ OEHaren arabera, *barazkari* aldaerarik zaharrena da; ia bakarra 16-17. mendeetan.

¹¹ *belaarri*, *beharri* eta *begarri* aldaerak aurkitzen dira (OEH). Proposamen bat izango litzateke denak **beha-garri* batetik sortzea.

tako berezitasun batek ez dauka islarik Bizkaiko kostaldean: *séme* bezalako hitzen azentuera, hain zuzen. Honetan badirudi Goizuetak arkaismo bat gorde duela. Goizuetakoa ez da, hala ere, azentuera hau duen hizkera bakarra. Gaminde & Hualde-k (1995), hitz honetarako azentuera markatua, lehendabiziko silaban, Bizkai-Gipuzkoetako hiru herritan aurkitzen dute: Oñati, Larrabetzu eta Iurreta.

Badira arrazoiak pentsatzeko bai *seme* eta baita *ume* ere jatorriz polimorfemikoak direla (gogora gaitzen Mitxelenaren berreraiketan aintzin-euskarak ez zeukala /m/ fonemarik, Mitxelena 1977: 275, 358). Erroa silabakarrekoa bazen, horrek azalduko luke lehendabiziko silabaren azentua. Adibidez, *úme* hitzaren bilakaera diakronikoa hauxe izango litzateke: **ún-be* > **[úmbe]* > *[úmme]* > *úme*. Jakina denez, VMME forma Lergako erromatarren garaiko inskripzioan agertzen da. Are gehiago, *un-* erroa ere, *inude* - *unide* konposatuan aurkitzen dugu. Mitxelenak (1987[1977]: 312, 2, ohar.) esaten digu *unide* hitz honen aldaerik zaharrena dela, bigarren osagaia *-(k)ide* ezaguna delarik. Mitxelenak ez digu esaten lehen osagaia zer den (“Se ha reconocido *-ide* ‘co(n)-’, que existe también como forma libre, pero ¿qué puede ser el *un-* inicial?”); halabaina azalpenak gardena dirudi: *un-ide* ‘haur-zain’. *Seme* hitzak antzeko bilakera bat izango luke: **sén(i)-be* > **sémbe* > **sémme* > *séme*, cf. lap. *sehi*, biz. *sein*, Akit. *Sembe*, eta *sen-(h)ar*. Beharbada, Goizuetan azentuera hitz huetatik *áma* eta *átta* hitzetara hedatu zen analogiaz, talde semantikoan.

3. Aditzak

Aditz-partizipioetan honako azentu-motak aurkitzen ditugu:¹²

(18) Aditz-partizipioak

Klase I, [+2, g]: (e)sán, (e)mán, así, artú, autsí, galdú, kendú, (i)kási, (i)kúsi, ikértu, erákutsi

Klase II, [+1, g]: éutsi, yákin, yántzi, yárri, yétsi, yétzi, yósi, áittu (< aditu), áttu (ahitu)

Klase III, [+1, b]: bòta, títu (< tiratu), jítu (< jiratu), gáltu (< galdetu), pàtu (< paratu), àtzetu (< atzeratu)

Klase IV, [+2, b]: eràman, abitu (< abiatu), altxàtu

Izenekin bezala, Klase I orokortzat hartuz, beste azentu motak azaltzen saia gaitzen. Hasteko, argi dago Klase II-ko partizipio askotan goranzko azentua lehen silaban agertzen dela **/eV/* > */jV/* bilakaeraren ondorioz:

- (19) **e-ákin* > yákin
**e-árri* > yárri
**e-ósi* > yósi

Hau da, garai batean partizipio hauek azentuera orokorra zeukaten, bigarren silaban. Azentua ez da mugitu, baina hasierako bokalak silabikotasuna galdu du, azentua lehen silaban utziz. Gaur egungo euskal hizkera guztietan partizipio hauek

¹² Ematen dugun azentuera “indikatioarena” da; hau da, adibidez, partizipioak hartzen duena *da/do* laguntzailearen aurrean. Aginteran eta beste zenbait ingurunetan azentu mota aldatzen da batzuetan. Beste lan batean saiatuko gara xehetasun gehiago ematen gai honetaz.

kontsonante batez hasten badira ere, barne-berreraiketak **e-* aurrizki bat eskatzen du, Mitxelena (1985: 119) adierazten duen bezala. Goizuetako euskaraz aditz hauek daukaten azentuera markatuak berreraiketaren zuzentasuna baieztatzen du. Bizkaiko kostaldeko hizkeretan ere gertakari hau aurkitzen dugu, baina sistematikotasun guttiagoarekin. Gilasstiren (2003), Urdulizko hiztegian, adibidez, hauetako batzuk azentu markatua daramate: *yáyo* - *yayo*, *yáurta* - *yéurta*, *yáusi* - *yéusi*, baina beste batzuk markatugabeak dira: *yagi*, *yagon*, *yakin*, *yalgi*, *yantzi*, *yaramon*, *yarri*, *yesarri*, *yatzi*, *yosi*.¹³

/e-/ aurrizki zaharra bere horretan edo */i/* bokala bihurturik mantendu denean, azentua bigarren silaban dugu: *esán*, **e-kúsi* > *ikúsi*. Salbuespen bakarra *éutsi* da (Urdulizen ere bai: *éutzi*). Hemen bigarren bokala izan da irristari bihurtu dena, azentua silaba berriaren nukleoan kokatuz: **e-(d)útsi* > *éwtsi*.¹⁴

-tu atzizkia hartzen duten partizipioetan, antzeko kontrakzio baten ondorioz azentua lehen silaban dugu zenbait adibidetan (*ahitu* >) *a.ítu* > *[áj]ttu > *áttu* eta kontsonante erorketa moderno baten ondorioz (Lat. *auditu* >) *adítu* > **a.íttu* > [áj]ttu.

Izenekin bezala, euskal jatorriko partizipioek, orokorrean, goranzko azentua daramate eta mailegu laburrek, aldiz, beheanzkoa (*bòta*, *altxátu*). Beheranzko azentua lehen silaban duten aditz mailegatu batzuk bigarren silaba galdu dute: *títu* < *tiratu*, *jítu* < *jiratu*, etab. Garai batean bigarren silaba azentuduna bazen aditz hauetan, zaila da bokal erorketa azaltzea.

Talde honetan (Klase IV) euskal jatorriko aditz bat ere aurkitzen dugu: *gàltu* < *galdetu*. Mitxelena (1977: 496) esaten digunez, bere garaiko Errrenteriko hizkeran *galderà* hitzak (bere notazioan) azentu markatua zeukan (vs. *galera*, markatugabea); eta gaineratzen du XIX. mendeko gipuzkeran *galdeera* dagoela dokumentatuta, lau silabakin. Ziur asko guzti honek zerikusirik dauka hitz honen azentuera bereziarekin.

Bizkaiko kostaldeko hizkeretan, *e-ra-* aurrizkidun kausatibo zaharrak markatuak dira. Goizuetan, *eràman* aditzak azentu markatua (beheranzkoa) badu ere, beste kausatiboak (*erákutsi*) Klase I-ekoak dira. Honetan badirudi Goizueta berrizaleagoa izan dela.

Aditzaren beste forma jokatuabeak direla-eta, Bizkaiko kostaldean, partizipio inperfektiboan (*-t(z)en*), aditz-izenean (*-t(z)e*) eta geroaldiko partizipioan (*-ko*) azentu markatua dugu beti. Goizuetan, Klase I-eko aditz laburretan, partizipio inperfektiboan eta aditz-izenean beheanzko azentua dugu; geroaldiko formak, aldiz, ez du azentu mota aldatzen. Beste azentu klase guztietan partizipio perfektiboaren azentuera mantentzen da beste formetan ere:

(20) Aditz jokatuabeak

<i>Klase I:</i>	(i)kúsi	(i)kùsten	(i)kúsiko	(i)kùste(r)a
	así	asítzen, astèn	asíko	asítze(r)a

¹³ Lekeition ez dago aditz azentudunik, erregularitu dira guztiak.

¹⁴ *eutsi* aditza *eduki* eta **edun* aditzekin erlazionatzen bada, hots, **e-du-tsi* formatik badator, beharbada */d/* fonemaren erorketa berankorrek esplikatu luke hiaitoaren tratamendua (hau da, zergatik dugun *e.u* > *ew* eta ez *e.u* > *ju*, cf. *e.o* > *jo*). J. Lakarrentzak (Lakarra 2006: 599), *j-z* hasten diren partizipioetan ere */-d-/* bat galdu da (**e-da-khin* > *jakin*). Hipotesi honetan, hiaitoaren bi konponketa desberdinek beste azalpen bat behar dute.

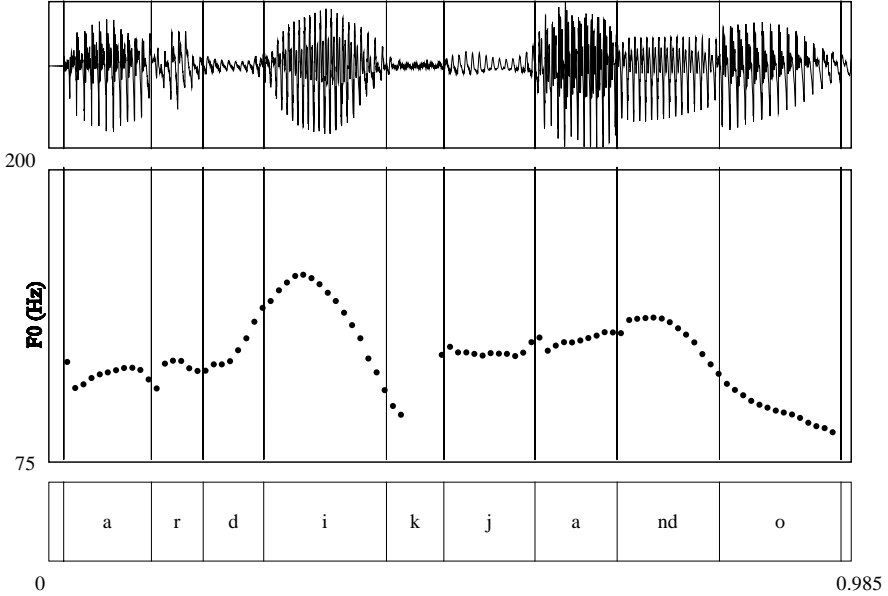
	(e)sán	(e)sàten	(e)sáin, (e)sángo	(e)sàte(r)a
	artú	artzèn	artúko	artzè(r)a
<i>Klase Ia:</i>	erákutsi	erákusten	erákutsiko	erákuste(r)a
	arrápatu	arrápatzen	arrápatuko	arrápatze(r)a
<i>Klase II:</i>	yákin	yákitten	yákingo, yákinen	yákितte(r)a
<i>Klase III:</i>	eràman	eràma(t)ten	eràmain	eràma(t)te(r)a
<i>Klase IV:</i>	bòta	bòtzen	bòtako	bòtze(r)a

4. Ondorioz

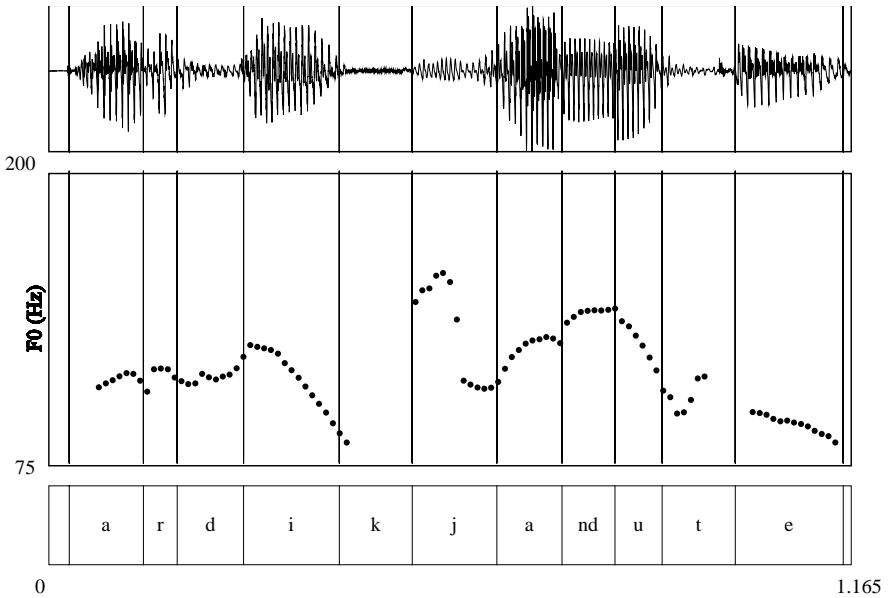
Ziur asko, Goizuetako azentu sistema gaur egungo Euskal Herrian dugun konplexuenatarikoa da, bertan, bai azentuaren kokagunea eta baita azentu mota ere (goranzkoa vs. beheranzkoa) ezaugarri bereizgarriak baitira. Artikulu honetan erakutsi ditugun banaketa lexikalak eta Bizkaiko hizkerekiko korrespondentziek galdera asko pizten dituzte. Beste askoren artean, hurrengoak: Zergatik dugu goranzko azentua mailegu bisilabadun zaharretan baina beheranzkoa berrietan (adib. *míru* eta *mòro*)? Zergatik beheranzkoa mailegu hirusilabadun zahar zein berrietan (adib. *tipùla*, *banàna*)? Nola azaltzen da hizkeren arteko korrespondentzia nagusia, Goiz. [b] = Bizk. [+azentuduna]?, etab.¹⁵ Ez dirudi, beraz, gai hau ahitzeko arriskuan gaudenik. Hizkuntzaren deskribapenean sakonduz, gero eta azaldu beharreko datu gehiago agertuko zaizkigu eta azalpen-bilaketak aurrerago eramanen gaitu gure ezagutzan. Pentsatzen dugu euskararen egituraren hainbeste gertakari hain zehazki eta maisuki azaldu dituen Patxi Goenaga ados egongo dela sentimentu honekin. Itxaropen honekin, behintzat, gauzatu dugu lantxo hau.

¹⁵ Ikusi behar da, adibidez, Hualde (2006b)-an egindako proposamen diakronikoa oraindik ere mantentzeko.

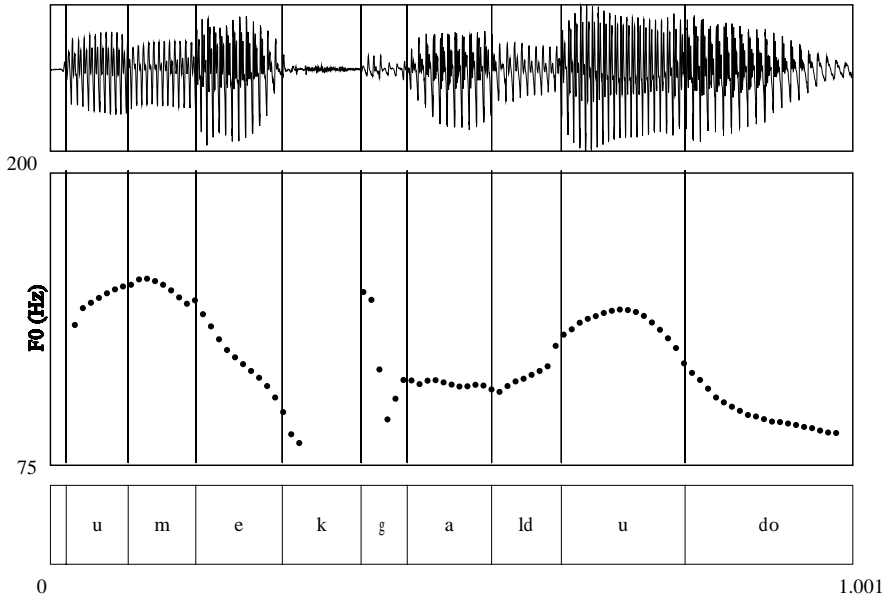
Irudiak

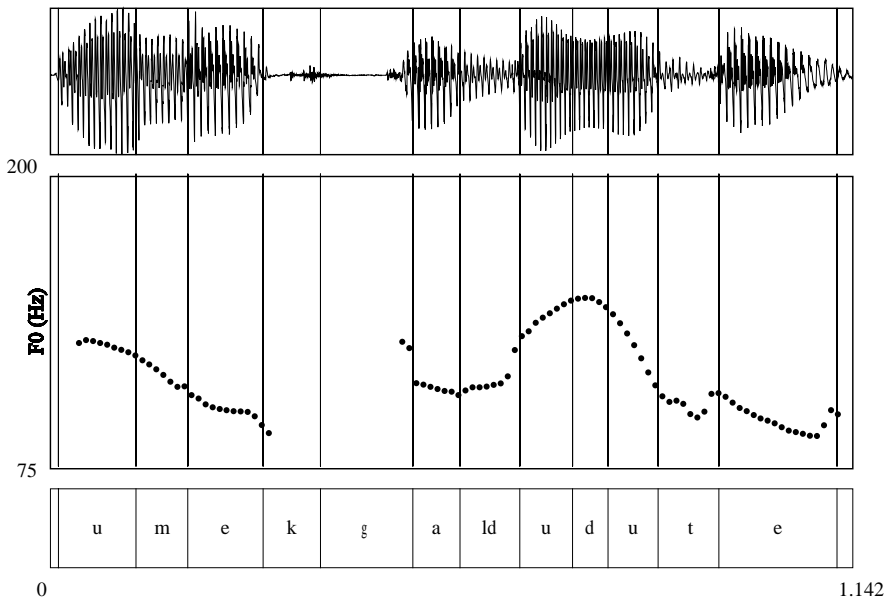
1. ir. **ardik yan do.** Goranzko azentua bigarren silaban

2. ir. **ardik yan dute.** Beheranzko azentua bigarren silaban

3. ir. *umek galdu do*. Goranzko azentua lehendabiziko silaban

4. ir. *umek galdu dut e*. Beheranzko azentua lehendabiziko silaban

Bibliografia

- Bruce, G., 1977, *Swedish word accents in sentence perspective*, Gleerup, Lund.
- , 2005, “Intonational prominence in varieties of Swedish revisited”, in: S-A Jun (arg.) *Prosodic typology: The phonology of intonation and phrasing*. Oxford: U. P., Oxford, 410-429.
- Gaminde, I., 1998a, *Euskaldunen azentuatik*, Labayru Ikastegia, Bilbao.
- , 1998b, “Nafarroako azentu ereduen sailkapena”, in I. Camino (arg.), *Nafarroako hizkerak: Nafarroako Euskal Dialektologiako Jardunaldietako agiria*, Udako Euskal Unibertsitatea, Iruñea, 23-48.
- , & J. I. Hualde, 1995, “Euskal azentu-ereduen atlaserako: zenbait isoglosa”, *ASJU* 29, 175-197.
- Gilisasti Fano, I., 2003, *Urduliz aldeko berba lapikokoa*, 2. arg., A. G. Rontegui, Erandio.
- Hualde, J. I., 1997, *Euskararen azentuerak*, Gipuzkoako Foru Aldundia & EHU, *ASJU*ren Gehigarriak 42, Donostia & Bilbo.
- , 2006a, “Estado actual de las investigaciones sobre la acentuación en lengua vasca”, *Oihenart* 21 (Actas de las Primeras Jornadas de Lingüística Vasco-Románica), 149-177.
- , 2006b, “Laringalak eta euskal azentuaren bilakaera”, in B. Fernández & I. Laka (arg.), *Andolin gogoan. Essays in Honour of Professor Eguzkitza*, Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo, 497-511.
- , G. Elordieta & A. Elordieta, 1994, *The Basque dialect of Lekeitio*, *ASJU*ren Gehigarriak 34, Euskal Herriko Unibertsitatea & Gipuzkoako Foru Aldundia, Bilbo & Donostia.
- , O. Lujanbio & F. Torreira, agertzeko, “Lexical stress and tone in Goizueta Basque”, *Journal of the International Phonetic Association*.
- Jacobsen, W., 1972, “Nominative-ergative synchretism in Basque”, *ASJU* 6, 67-109.
- Lakarra, J., 2006, “Jaun eta jabe, jaio eta herio, jin eta joan...: etimologiak eta aditz morfologia zaharraz (Hitz hasieraz, in B. Fernández & I. Laka (arg.), *Andolin gogoan. Essays in Honour of Professor Eguzkitza*, Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo, 575-611.
- Mitxelena, K., 1972, “A note on Old Labourdin accentuation”, *ASJU* 6, 110-120. Berrrag. in Mitxelena 1987: 235-244.
- , 1977, *Fonética histórica vasca*, 2. arg., Publicaciones del Seminario Julio de Urquijo, Donostia. (3. arg., 1985).
- , 1987 [1977], “Notas sobre compuestos verbales vascos”, *Palabras y textos*, Euskal Herriko Unibertsitatea: Leioa, 311-335. Lehen argitarapena in *Homenaje a don Vicente García de Diego*, II, 245-271, *Revista de dialectología y tradiciones populares*.
- , 1987-, *Orotariko Euskal Hiztegia-Diccionario General Vasco*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- , 1988 [1958], “Nikolas Ormaetxea Euskaltzaindian sartzean”, *Euskal idazlan guztiak VI: Hizkuntzalaritzaz* I, 97-196. Lehen argitarapena in *Euskera*, 2. aldia, III, 36-43.
- OEH = Mitxelena 1987-.
- Zubiri, J. J., 2000, “Arano eta Goizuetako hizkera”, in Zuazo, K. (arg.), *Dialektologia gaiak*, EHU & Arabako Foru Aldundia, Gasteiz, 83-120.